

Szpilczyński, Stanisław

"Med. dr. Jiří Procháska 1749-1820
život-dílodoba", Władysław Kruta, 1956
: [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 1/4, 838-839

1956

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ekonomiczna. Myślę zresztą, że jest to wynik samej pozycji szkoły i jej tzw. „profilu“. Bo jeśli wierzyć sformułowaniom podanym na s. 58 w p. 1, że podstawową kwalifikacją absolwenta ma być „praktyczna umiejętność układania jadłospisów“, to skąd student może wiedzieć, że jest słuchaczem wyższej szkoły ekonomicznej, a nie technikum kucharskiego?

*

Wszystkie omówione pokrótce wydawnictwa zostały opracowane jako podsumowanie i zamknięcie wysiłków i osiągnięć za lat 10 istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. I tym pewno należy tłumaczyć ich „święteczny“ charakter. Może słuszniej byłoby poddać krytyczniejszej analizie życie poszczególnych środowisk i ośrodków naukowych. A może po prostu, po krytycznym zanalizowaniu przygotowanego materiału, nie wszystko z niego należało potraktować jako nadające się do druku.

Alicja Halpernowa

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Władysław Kruta, *Med. dr Jiří Procháska 1749—1820 život-dílodoba*. Nałładem Czechosłowackiej Akademii Nauk, 1956, s. 259, ryc. 84.

Piśmiennictwo historyczno-lekarskie w Czechosłowacji wzbogacone zostało w bieżącym roku jeszcze o jedną pozycję pióra Władysława Kruty (profesora fizjologii w morawskim Brnie), opisującą życie i działalność jednego z najwybitniejszych lekarzy i biologów czasów Oświecenia. Ta oparta na szerokiej bazie źródłowej monografia może służyć za wzór opracowań tego typu.

Jerzy Procháska, lekarz i biolog, pedagog i eksperymentator, był synem wiejskiego kowala spod Bliżkowic (8 km od Morawskich Budziejowic). Uczył się naprzód w podstawowej szkole w pobliskim miasteczku, a średnie wykształcenie otrzymał w jezuickiej szkole znojemskiej. Studia filozoficzne odbywał w Ołomuńcu, zaś na naukę lekarską zapisał się w Wiedniu. Do nauczycieli młodego Procháski należeli m. in.: założyciel wiedeńskiej kliniki lekarskiej Antoni Haen, w zakresie chirurgii Ferdynand Leber, w położnictwie zaś Lermacher. Antoni Haen był uczniem słynnego chemika i fizjologa holenderskiego Boerhaava w Lejdzie a zarazem wyznawcy hippokratesowskiego kierunku w medycynie.

Już w czasie studiów zwrócił Procháska na siebie uwagę uzdolnieniami i pilnością. Nic też dziwnego, że niedługo po ukończeniu studiów zaczął się wspinać okres jego badań naukowych. W dziedzinie anatomii i fizjologii Procháskę można porównać jedynie ze sławnym sławistą, opiekunem polskich studentów we Wrocławiu a późniejszym profesorem w Pradze — Janem E. Purkynie; co prawda działalność Purkyniego przypada na czasy nieco późniejsze aniżeli Procháski — był on bowiem rówieśnikiem praskich uczniów Procháski.

Podczas 41 lat pracy lekarskiej i pedagogicznej Procháska uchodził za człowieka odznaczającego się wielkimi zaletami nie tylko jako doskonały le-

karz, ale i bystry obserwator, który prostymi środkami technicznymi zdobył poważne osiągnięcia. Nie popierał nigdy hipotez, o których wartości nie przekonał się praktycznie. Najznakomitsza jego koncepcja dotycząca fizjologii układu nerwowego znalazła w XIX stuleciu godnych kontynuatorów. Procháska od najmłodszych lat studiów doskonalił się w fizyce, która w pracach naukowych oddawała mu cenne usługi.

Nie tylko w zakresie fizjologii i oftalmologii godne są podkreślenia osiągnięcia Procháski: również w dziedzinie zagadnień ontogenetycznych wypowiadał się przeciw preformizmowi, a za ontogenezę.

Monografia zawiera wiele szczegółów omawiających naukowe osiągnięcia Procháski na tle postępu medycyny w Europie. Omawiając okres jego studiów w Pradze, autor monografii sięga do dziejów praskiego wydziału lekarskiego w XVII-tym stuleciu, opisując zaś lata działalności Procháski w Wiedniu, autor kreśli dzieje świata lekarskiego tzw. „starszej“ oraz początków tzw. „nowszej“ szkoły wiedeńskiej, w której znaczną rolę odegrał jak wiadomo żywił czeski.

Bogata bibliografia i szereg świetnych ilustracji podnoszą niezwykle wartość książki, zwłaszcza dla tych, którzy są żywo zainteresowani dziejami nauki lekarskiej okresu Oświecenia.

St. Szp.

Andreas S p e i s e r, *Die mathematische Denkweise*. Verlag Birkhauser. Basel 1952, wyd. III, s. 128 + 9 tablic.

Ideą przewodnią książki A. S p e i s e r a, profesora bazylejskiego uniwersytetu, pt. *Die mathematische Denkweise* jest antyczna nauka o matematycznej naturze duszy (Seelenkräfte). Logiką autor nie zajmuje się. Istotę myślenia matematycznego widzi w dostrzeganiu symetrii i harmonii i wywody swoje ilustruje interesującymi przykładami z ornamentyki (znanymi z jego świętego podręcznika teorii grup) i z muzyki. W pozostałych rozdziałach zajmuje się autor poglądami neoplatoników (Plotyn, Proklos) i ich wpływami na Dantego, Goethego i Keplera.

Tytuły rozdziałów: Rozgraniczenia; O symetriach w ornamentyce; Zagadnienie form w muzyce; Filozofia przyrody Dantego; Proklos Diadochos o matematyce; O liczbach i przestrzeni u neoplatoników; Nauka o barwach Goethego; O astrologii; Kepler i nauka o harmonii świata; Przykłady nutowe; Objasnienia do tablic.

Książkę zdobią dwie reprodukcje: rysunku Böcklina i obrazu Dürera i bogate tablice ornamentów (niektóre z nich autor kopiował własnoręcznie w Egipcie).

Lektura interesująca, jednakże w wywodach autora, stojącego na pozycjach neoplatonizmu, wyraźnie odczuwa się — choć autor przeciw temu się zastrzega — wpływy mistyki i gnostycyzmu.

St. D.